NTNU
Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
16.03.2009
Arkiv:

O-sak 1/09

N O T A T

Til: Styret
Fra: Rektor
Om: Nedgangskonjunktur – utfordringer og muligheter for NTNU

INNLEDNING

Under behandling av styresak ”80/08 – Strategiske mål og fordeling av bevilgning, kostnadsnivå 2009”, ønsket NTNUs styre å få en vurdering av NTNUs utfordringer og muligheter knyttet til den nedgangskonjunkturen (”finanskrisen”) som nå oppleves.

Denne saken vil ta for seg et makroøkonomisk perspektiv, den eksternt finansierte virksomheten og bevilgningsøkonomien inkludert en kapasitetsøkning innenfor utdanning.

For institusjoner innefor universitet- og høgskolesektoren, vil en kunne se muligheter for både kapasitetsutvidelser og tilskudd til engangstiltak gjennom myndighetenes ønskede stimulering av offentlig finansiert aktivitet. Dette gjelder særlig innenfor økning av studieplasser, langsiktig satsing på forskning og tilskudd til byggetiltak. På den andre siden, er det knyttet risiko til den ekstern finansierte virksomheten, og da særskilt for finansiering fra næringslivet.

MAKROØKONOMISK PERSPEKTIV

Verdensøkonomien er nå i en kraftig konjunkturnedgang, og problemene har spredd seg fra en krise i kredittmarkedene til realøkonomien. Utsiktene for internasjonal økonomi er dystre, og aktiviteten globalt sett faller kraftig. SSB konkluderer med at lavkonjunkturen internasjonalt vil bli både dyp og langvarig. Det hevdes videre at norsk økonomi er godt rustet til å komme seg gjennom en vanskelig periode. Vi ser at myndighetene både internasjonalt og nasjonalt nå øker de offentlige budsjettene for å stimulere etterspørselen og holde aktivitetsnivået oppe, og pengepolitikken benyttes aktivt for stimulere kredittmarkedene. Allikevel er det grunn til å tro at lavkonjunkturen internasjonalt vil bli langvarig.

Stortinget har vedtatt en ekspansiv finanspolitikk gjennom ekstraordinære tiltak og gjennom statsbudsjett 2009. Det er også grunn til å tro at dette videreføres gjennom revidert nasjonalbudsjett 2009 og for statsbudsjett 2010. Dette vil bidra til å dempe nedgangen i norsk økonomi, og vri aktiviteten over til offentlige utbygginger og tiltak. Dette skaper muligheter for offentlige institusjoner til å få gjennomført strategisk viktige aktiviteter og tiltak.

Til tross for en aktiv bruk av pengepolitikken og en stimulering av etterspørselen fra myndighetenes side, vil norsk økonomi bli påvirket av den nedgangskonjunkturen vi nå opplever. Vi vil oppleve økt

ledighet, sannsynligvis en dobling av ledigheten før utgangen av 2008. Men ledigheten vil trolig bli moderat sammenlignet med andre land. Vi vil sannsynligvis oppleve sterk nedgang i eksport-markedene, hvor virksomheter kan bli lagt ned og bidra til økt arbeidsledighet.

Kilde: SSB: Økonomisk utsyn over 2008 – Perspektiver (*http://www.ssb.no/emner/08/05/10/oa/200901/00perspektiv.pdf*)

EKSTERNT FINANSIERT VIRKSOMHET

Generelle trekk ved den eksternt finansierte virksomheten

NTNU har i dag en portefølje av ekstern finansiert virksomhet som består av bidragsfinansiert forskning og oppdragsfinansiert forskning. Med *bidragsfinansiert aktivitet* menes prosjekter hvor NTNU henter støtte fra nasjonale og internasjonale finansieringskilder, uten krav til leveranser (uten motytelse) ved avtale/kontraktsinngåelse (herunder prosjekter fra Forskningsrådet). Med *oppdragsfinansiert aktivitet* menes prosjekter hvor NTNU utfører mot vederlag (betaling) fra ekstern(e) oppdragsgiver(e), med krav til leveranser (med motytelse) ved avtale/kontraktsinngåelse.

Den totale aktiviteten for den ekternt finansierte virksomheten var i følge årsregnskapet for 2008 på 1 132 mill kr. Figuren under viser sammensetningen av vår eksternfinansierte virksomhet.

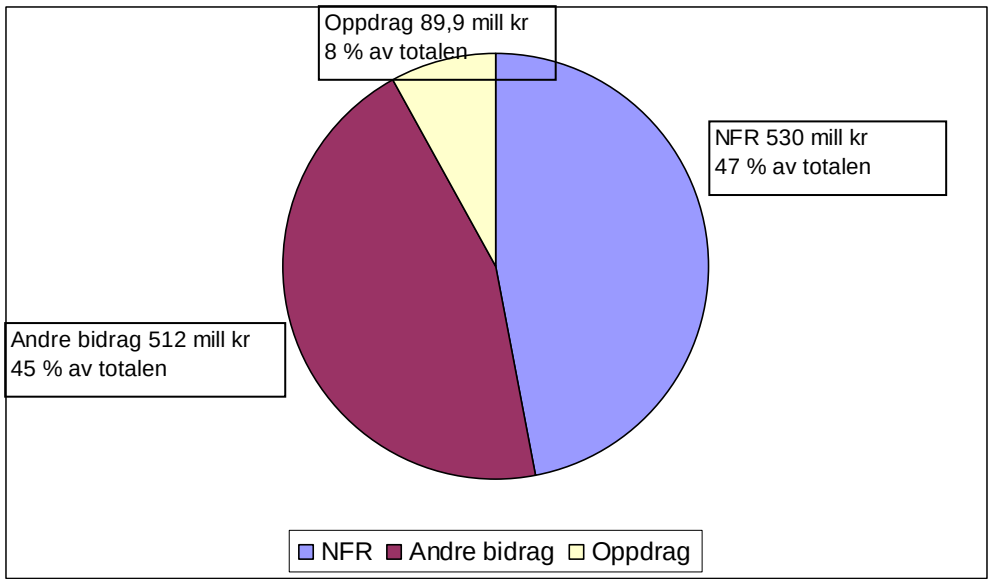

Porteføljen av bidrags- og oppdragsfinansiert forskning omfatter flere typer finansieringskilder, som for eksempel offentlige, organisasjoner, EU og næringsliv. Total finansiering fra næringslivet utgjorde i 2008 230 mill kr, dvs. om lag 20 % av den totale inntekten. Herunder ligger også oppdragsfinansiert aktivitet fra næringslivet, og denne var 57 mill i 2008, dvs 5 % av den totale inntekten knyttet til eksternt finansiert virksomheten.

Eksternt finansiert virksomhet - muligheter

Departementets motkonjunkturtiltak knyttet til forskning og da særskilt kanalisert via Forskningsrådet, vil kunne gi muligheter for vekst innenfor den ekstern finansierte virksomheten. Forskningsrådet har levert innspill til departementet med forslag til hva Regjeringens tiltak kan gå til. Innspillet setter fokus på at Norge kan og bør øke satsingen på forskning og innovasjon i nedgangstider. Særlig fremheves kompetansebygging, energi og klima, og infrastruktur/bygg i Forskningsrådets innspill. Samtidig har Forskningsrådet gjennomført/planlagt handlinger knyttet til tildelinger av Forskningssentre for miljøvennlig energi (FME), mer støtte til små og mellomstore bedrifter, ny utlysning av Sentre for fremragende forskningsdrevet innovasjon (SFI) m.m. Dette er området hvor NTNU er godt posisjonert i forhold til vår hovedprofil og bredde. Vårt nære samarbeid med SINTEF og gode kontakter i industri og næringsliv gir oss et godt utgangspunkt for å konkurrere om midler fra Forskningsrådet.

Eksternt finansiert virksomhet - trusler

Det knyttes størst usikkerhet til utviklingen i finansieringen fra næringslivet. Usikkerhetsfaktorene er knyttet til hvordan bedriftene vurderer lønnsomheten av nye utviklingsprosjekter, bedriftenes finansielle evner og oppfatning av langsiktigheten i nedgangskonjunkturen. På den annen side ligger det muligheter i markedene for de virksomhetene som nå har finansielle krefter til å skape seg langvarige konkurransefortrinn innenfor sine markedssegmenter.

Noen typer prosjekter gjennom Forskningsrådet organiseres ved en samfinansiering hvor Forskningsrådet, NTNU og industrien bidrar. Denne typen prosjekter kan stå i fare dersom industrien ikke ser seg i stand til å bidra med sine forutsatte andeler. Det kan da være en reell fare for at etablert eller nytt industrisamarbeid forvitrer eller ikke blir noe av. Disse prosjektene vil rammes dersom forskningssystemet ikke tilføres midler som øremerkes universitetenes samarbeid med næringslivet. Forskningsrådet har definert som et særskilt motkonjunkturtiltak å støtte industrien i slike situasjoner, og det er avgjørende at dette lar seg gjøre gjennom økte bevilgninger fra departementene.

Fakultetenes vurderinger av muligheter og trusler

Fakultetene og VM anser i hovedsak nåværende prosjektportefølje som trygg, samtidig som de forventer en økning i aktiviteten i 2009 i forhold til resultatmålene satt for året. Økningen er i sum på ca 130 – 150 mill kr. IVT-fakultetet melder om størst økning (ca 90 mill kr). Stor aktivitet i forbindelse med deltakelse i nye Forskningssentre for miljøvennlig energi (FME) er hovedårsaken til forventet økning. Risikoen for redusert aktivitet på kort sikt anses å være størst når det gjelder prosjekter som krever en delfinansiering av industripartnere. Sannsynligheten for at dette vil inntreffe anses imidlertid som lav.

På lengre sikt vurderer fakultetene og VM sannsynligheten som større for at aktivitet finansiert av private aktører kan avta eller flate ut. I første rekke antas dette å gjelde oppdragsaktivitet og prosjekter med delfinansiering av industripartnere. Risikoen øker jo lengre nedgangskonjunkturen varer. Til tross for dette er flere fakulteter likevel ganske optimistiske med tanke på den eksternfinansierte aktiviteten også på lengre sikt. En av hovedårsakene til dette er troen på at deltakelsen i FME'ene vil bidra til betydelig aktivitetsøkning på kort og lang sikt og at dette vil oppveie eventuelle tap av andre eksternfinansierte prosjekter. Enda viktigere for omfanget er imidlertid forventningene om økte inntekter fra offisielle kilder som for eksempel Forskningsrådet og EU. Dette utgjør allerede i dag mer enn halvparten av den eksternfinansierte aktiviteten. Flere enheter sier også at de, gjennom en intern strategisk prosess, har posisjonert seg på en slik måte at de har fått (eller forventer å få) større tilslag på sine søknader til Forskningsrådet (VM og HF).

Resultatmål for 2009 og 2010 knyttet til den eksternt finansierte virksomheten

NTNU har for 2009 satt seg mål om en økning på 28 % (indeks 2005) for området eksternt finansiert forskning. Tilbakemeldingene fra fakultetene er optimistiske med hensyn på å nå dette målet for 2009. Det forventes en økning fra offentlige kilder (Forskningsrådet, EU), og ett eventuelt inntekts-bortfall fra næringsliv vil oppveies av de økte mulighetene fra offentlige kilder.

Dersom prognosene for 2009 slår til, vil NTNU allerede i 2009 nå det langsiktige målet som er satt i strategidokumentet for 2010. Fakultetenes tilbakemelding er også optimistiske for 2010. Ut i fra dette må vi i strategi- og budsjettarbeidet mot 2010 vurdere om vi skal oppjustere 2010-målet til ett høyere nivå.

BEVILGNINGSØKONOMIEN

Som nevnt over, ønsker nå myndighetene å bruke den økonomiske politikken aktivt for å bergrense virkningen av nedgangskonjunkturen i realøkonomien og i arbeidsmarkedet. De offentlige budsjettene økes for å stimulere etterspørselen og holde aktivitetsnivået oppe. Regjeringens prioriteringer i forhold til økt satsing på høyere utdanning, revidering av forskningsmeldingen og gjennomføring tiltakspakken med øremerkede engangstiltak vil kunne skape muligheter for NTNU og påvirke økonomien i tiden fremover. Den første milepælen er i så måte revidert nasjonalbudsjett i midten av mai. Videre vil det kunne ligge nye tiltak i statsbudsjett 2010 samt evt nye ekstraordinære tiltakspakker fra regjeringen.

De tiltakene som vil ha betydning for NTNUs bevilgningsøkonomi er flere stipendiatstillinger, utbygging av infrastruktur/byggetiltak og økt satsing på høyere utdanning. Disse tiltakene kommenteres særskilt under.

Særskilt om stipendiatstillinger

<u>Rekruttering til stipendiatstillinger</u>

Et urolig arbeidsmarked og en forventning om en økning i arbeidsledigheten, vil etter all sann-synlighet bidra til at etterspørselen etter stipendiatstillinger øker. Det er grunn til å tro at vi vil få både flere søkere og bedre kvalifiserte søkere. Det ligger altså muligheter for NTNU, særlig innenfor teknologi og realfag, til å rekruttere dyktige og motiverte stipendiater som i en bedre situasjon i arbeidsmarkedet ville ha valgt en jobb i industrien.

Det arbeides kontinuerlig ved NTNU med en rekke problemstillinger tilknyttet forskerrekruttering og ph.d.-utdanning; et arbeid som ivaretas i ulike deler av organisasjonen. Det interne prosjektet ”Forskerrekruttering og ph.d.-utdanning” skal bidra til å videreutvikle og styrke forskerutdanningen ved NTNU og derigjennom posisjonere oss sterke nasjonalt og internasjonalt. Prosjektet ønsker å bidra til økt kvalitet i forskerutdanningen på flere områder, og det er bl.a. satt fokus på å øke rekrutteringen av de beste kandidatene til vår ph.d.-utdanning. Prosjektet skal legge frem forslag til tiltak for NTNUs styre i juni 2009.

Muligheter for flere stipendiatstillinger

NTNU fikk 35 nye stipendiatstillinger gjennom statsbudsjett 2009, og hele sektoren fikk totalt 200 nye stillinger. Dette er langt under NIFU STEPs beregnede behov i fremskrivingene fra 2007 på 520 nye stipendiatstillinger. Regjeringen skal legge frem en revidert forskningsmelding våren 2009, og det ligger her forventninger om en opptrapping av antall stipendiatstillinger. I lys av de muligheter som nå kan åpne seg for sektoren med tanke på økt antall søker med høy kvalitet, bør dette også bidra til at vi ser en økning i antall stillinger i statsbudsjett 2010.

Finansiering av stipendiatstillinger/rekrutteringsstillinger – en utfordring

Situasjonen vurderes slik at NTNU har veiledningskapasitet til å motta flere stipendiatstillinger. Kapasitetsbegrensningen er derfor knyttet til rom, laboratorieinfrastruktur og plass på kurs. Analyser gjort i regi av Universitets- og høgskolerådet, viser at rekrutteringsstillinger tildelt via departementet er underfinansiert. Beregninger viser en underfinansiering for eksisterende stillinger i størrelsesorden 230-250 mill kr for NTNU, og totalt for sektoren 1,1 mrd kr. Dette representerer en egenandel som virksomhetene må bidra med inn i rekrutteringsstillingene. Underfinansieringen knyttes i første rekke til stipendiatstillinger innenfor de eksperimentelle fagene som teknologi og medisin. Det er viktig for NTNU at både eksisterende og nye rekrutteringsstillinger fullfinansieres for å unngå kapasitets-begrensninger.

Øremerkede engangstiltak - byggetiltak

Forutsetningen for å få tildelinger fra departementet gjennom nye tiltakspakker, er at prosjektene klare til oppstart i 2009. NTNU har overfor departementet fremmet beslutningsgrunnlag for flere del-prosjekter som kan realiseres raskt knyttet til campusutvikling ved NTNU. Dette er prosjekter som understøtter våre faglige satsinger innenfor utdanning, forskning og formidling, og som har en investeringsramme på 442 mill i 2009, 871 mill i 2010.

Gjennom departementets tiltakspakke (St.prp. nr 37 2008-2009) fikk NTNU et engangstilskudd på 120 mill kr til oppgradering og rehabilitering av kjemibygg og laboratorier i forbindelse med forskningsprosjekt for karbonfangst og –lagring (European Carbon Dioxide Capture and Storage Laboratory Infrastructure). Dette var ett av prosjektene som var prioritert av NTNU mot departementet, og som kom som et resultat av våre innspill nevnt over. Det arbeides videre med å få dette prosjektet fullfinansiert. Og det ligger muligheter for at flere av de prioriterte prosjektene kan realiseres gjennom revidert nasjonalbudsjett 2009 og/eller statsbudsjett 2010.

Økt satsing på høyere utdanning

Ved forrige lavkonjunktur (90-tallet) var høyere utdanning et satsingsområde for holde arbeids-ledigheten på et lavere nivå. I ettertid kan det konkluderes med at dette var lønnsomt i ett samfunns-økonomisk perspektiv, og man fikk en kompetanseheving i befolkingen generelt, og i ungdoms-kullene spesielt. Det er grunn til å tro at departementet også nå vil sette i gang tiltak for å begrense arbeidsledigheten og øke kapasiteten innenfor høyere utdanning. Utdanningsministeren har signalisert at regjeringen vil ta hensyn til de søkertall som foreligger pr 15. april i denne vurderingen, og det er sannsynlig at en økning i utdanningskapasiteten kommer gjennom revidert nasjonalbudsjett 15. mai.

NTNU er positiv til å øke kapasiteten på utdanningssiden, og i den forbindelse er det viktig å gjøre noen vurderinger knyttet til langsiktige utdanningsbehov, strategiske føringer ved NTNU og kapasitetsbeskrankninger knyttet til økonomi, personell og areal.

Konjunktursvingninger og søkningen til høyere utdanning

I utgangspunktet er det få undersøkelser som viser sammenheng mellom konjunktursvinginger og studentenes preferanser til høyere studier. Professorene Torberg Falch og Bjarne Strøm ved Institutt for samfunnsøkonomi har i en artikkel til SSB beskrevet empirisk studie av sammenhengen mellom lærerrekruttering, lønn og konjunktursituasjonen. Denne viser at det kan være en sammenheng mellom arbeidsledigheten og søkningen mot lærerutdanningen kontra ingeniørutdanningen. En av hovedkonklusjonene går ut på at redusert arbeidsledighet (oppgangskonjunktur) ser ut til å redusere søkningen til lærerutdanningen og øke søkningen rettet inn mot næringsliv (ingeniørutdanningen). Det kan se ut som om i en tid hvor det er gode muligheter for de uteksaminerte studentene å få godt betalte jobber i privat sektor, så tenderer studentene til å nedprioritere studier som retter seg inn mot yrker i offentlig sektor.

Når vi nå står overfor en nedgangskonjunktur, kan det være grunn til å tro at vi ser en motsatt effekt. Når arbeidsledigheten stiger, kan studentene tendere til å søke seg mot yrker som gir en trygghet for jobb innenfor offentlig sektor. Dette betyr en eventuell høyere søkning mot våre studier som retter seg mot lærerutdanning, helsefag og humanistiske og samfunnvitenskapelige fag. På den andre siden så kan vi komme til å se en nedgang i søkningen mot studier som retter seg mot jobb i industri og næringsliv, dvs teknologi og realfag.

Et stramt arbeidsmarked vil også kunne medføre at studentene ønsker å stå lenger i et utdanningsløp for sikre seg best mulig kompetanse for å kunne konkurrere om de jobber som tilbys. Samtidig vil vi kunne oppleve at økt arbeidsledighet vil gi et ønske om økt kompetanse fra de som blir ledige. Situasjonen nå, til forskjell fra tidlig 1990-tall, er at en større andel av befolkningen har høyere utdanning, særlig på lavere grads nivå. Det er derfor en reell mulighet for at vi nå vil oppleve større søkning til våre 2-årige masterprogram både fra eksisterende studenter på lavere grad og fra ledige med lavere grads utdanning.

Økt satsing på høyere utdanning og økonomiske konsekvenser

Det anses som nødvendig at nye studieplasser fullfinansieres fra departementet. En kapasitetsøkning uten tilstrekkelig økonomisk kompensasjon vil måtte gå på bekostning av utdanningskvaliteten. I utgangspunktet foregår det et politisk arbeid i regi av Universitet og høgskolerådet for å fremme behovet for fullfinansiering av nye studieplasser, ett arbeid som også støttes av NTNU.

Behovet for fullfinansiering er nødvendig, likevel har departementet mulighet for å gi økonomisk kompensasjon i to former:

- Tildeling av nye studieplasser med både basisbevilgning og resultatbevilgning (studiepoengproduksjon) - fullfinansiering
- Åpning av studier/tildeling av nye plasser med kun en resultatbevilgning som finansiering – dvs en delvis finansiering

Disse to alternativene vil ha en høyst forskjellig økonomisk kompensasjon fra departementet. I en situasjon hvor det er en reell mulighet for at vi ikke får dekket alle kostnadene for nye studenter, er det nødvendig å vurdere hvor kapasiteten kan økes uten omfattende investeringer i personell og areal. En fullfinansiering av nye plasser vil gi NTNU et bedre handlingsrom til å prioritere utdannings-områdene i henhold til samfunnsbehov og langsiktige strategier.

Fakultetenes tilbakemeldinger

Innspillene fra fakultetene i forhold til en kapasitetsutvidelse viser at det er nødvendig med en balansegang mellom utdanningskapasitet og -kvalitet. Det viktigste er at NTNU ikke går på akkord med kvaliteten – verken på de studentene vi tar opp eller på vår egen undervisning. Det betyr at NTNU ikke kan gi slipp på å ha et adgangsbegrenset opptak.

Anslag fra fakultetene viser en mulig kapasitetsøkning i intervallet 630-700 studieplasser. Dette er en økning på i overkant av 10 % av den vedtatte opptaksrammen for studieåret 2009/2010 på 6400 (jf vedtak i styret i sak 82/08). For å kunne øke opptaket spiller fakultetene inn betingelser som gjelder forskuttering av resultatbevilgning, økning i arealer (kan løses umiddelbart med noe paviljongbygg), personell, praksisplasser (lærerutdanning) og mer parallellundervisning av fellesemner i grunnutdanningen i sivilingeniørstudiet. Vi ser imidlertid at det er nødvendig med en nærmere gjennomgang av kapasiteten for å avdekke hva som kan løses innenfor nåværende rammebetingelser og hva som krever ytterligere investeringer.

Oppsummering – utdanningsområdet

NTNU står overfor en mulighet for å få økt antall studieplasser fra høsten 2009. Det er behov for å se nærmere på hvordan en kapasitetsutvidelse bør foregå sett i lys av samfunnsbehovene, strategiske føringer for NTNU og mulighetene for en kapasitetsutvidelse innenfor de ulike fagområdene med hensyn på økonomi, areal og veiledningskapasitet. Samtidig vil søkertallene pr april 2009 ligge som en premiss i vurderingene. Det er nødvendig å arbeide videre med dette, og det vil legges frem en sak for styret i mai som foretar en grundigere vurdering av en kapasitetsutvidelse på utdanningssiden.